

ACC. N:R M. 16761:1-7.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Birgitta Holm-Tryksén*
Härad: *Luggude* Berättare: *Helmer Hansson*
Socken: *Väsby* Berättarens yrke: *sjökapten*
Uppteckningsår: *1963* Född år *1892* i *Lurberget, Väsby sn.*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ljömanstraditioner. s. 1-7.

LUF 51

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 16761.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

INNEHÅLL

Båtbyggeri på Lerberget	s. 1
Skansens inredning	s. 1
Fritid	s. 1
Kosthåll	s. 1-2
Passerande av "linjen"	s. 2-3
Kappsegling	s. 3
"Slå glas"	s. 4
Rangskillnader	s. 4
Bestraffning	s. 5
Blandad besättning	s. 5
Jul ombord	s. 5
Vidskepelse	s. 5-6
Väderspådomar	s. 6-7

1.

ACC. N:R M. 16761:1

SJÖMANSTRADITIONER.

Det fanns många skutor här på Lerberget i början av 1900-talet. Storredaren hade elva eller tolv stora segelskutor. De byggdes på Lerberget också, men här fanns ju inget varv, utan båtarha byggdes uppe på land och togs ut till "Lille grund" alldeles utanför Lerberget och riggades.

Jag gick till sjöss 1907 vid fjorton års ålder. Det var på en brigg, som hette Pepita. Min morbror var kapten på den. Jag seglade som jungman då. Månadshyran var 25 kronor.

Skansen rymde sex kojor. Där fanns inga möbler alls mer än våra sjömansskistor. Den som hade en tät sjömanskista kunde vara glad, för det stod ofta högt med vatten på skansgolvet, så man fick ta sjöstövlaran på så fort man klev ur kojen.

När det var varmt och vackert väder, tog vi upp kistorna på däck och gick igenom innehålllet. Det kallades "kisteförnöjelse".

Fritiden var knapp. Vi hade vakt fyra timmar och frivakt fyra timmar dygnet runt, så det blev inte mycket tid över. Vi brukade göra små modellbåtar eller syssla med annat handarbete.

Vi hade fastställd veckomatsedel. På måndagen fick vi ärtor, på tisdagen sluring d.v.s. soppa på salt kött. Engelsmännen kallade det "salt horse", men det var vanligt oxkött, inte häst. På fredagen hade vi ärtor igen. Så är det än i dag till sjöss, att fre-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16761:2.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dagen inte torsdagen är ärtdag. På söndagarna hade vi konserverat kött, eller om vi var i land, biff av färskt kött.

Den konserverade mjölken var sötad och smakade inget vidare, men den användes i matlagning. Vi brukade använda den till risgrönsvälling, som vi fick på lördagarna.

Vi ha de utvikt på smör och socker. På engelska båtar var det utvikt på allting, på bröd och till och med på vattnet. Vi skulle ha $1\frac{1}{2}$ gallon per dag och av det skulle kocken ha $\frac{3}{4}$ gallon, så vi fick själva $\frac{1}{4}$ gallon d.v.s. knappt $1\frac{1}{2}$ liter. Det skulle räcka till dricks- och tvättvatten. När det var varmt drack man ju mycket och då blev det inte mycket över till tvätt. Om vi spårade kunde vi tvätta oss på lördagen. Vi samlade regnvatten också. Men när vi hade haft det i tunnorna en tid, ruttnade det och började lukta. Men man skulle inte kasta det, för efter en tid slutade det lukta och blev användbart igen. På engelska båtar har jag varit med om, att vattnet ruttnat två gånger för oss. Det låter som skepparhistoria, men det är faktiskt sant.

När man passerade linjen, kom Neptun ombord med sin fru. De klev ombord på stagen. De följdes av en astronom och en doktor. De gick alltid akteröver och hälsade på kaptenen och sa, att det hade inte passerat några båtar på länge, så de var väldigt hungriga och törstiga. Kaptenen gav dem en förteckning på dem som

inte hade passerat linjen förut och sedan började ceremonin på fördäck. Först höll astronomen en kikare för ögonen på dem.

"Can you see the line", frågade han. Kikaren bestod av två glasflaskor med saltvatten, som rann ner över ögonen. Sedan tittade läkaren dem i halsen och undersökte dem och så fick de piller att ta in. Pillerna bestod av ingredienser som mönja, tjära och krita. Till sist smordes de in med trätjära och rakades med träkniv. Om man då var listig, hade man smort in ansiktet innan med fett. Då var det lättare att få bort tjäran sedan. Därefter badades man i en bassäng. Var man bara klok nog att inte göra motstånd, blev behandlingen rätt så lindrig. På kvällen firades det med litet rom.

På engelska båtar hade man mönstring var fjärde timme. Då blåste styrman i sin visselpipa och alla man fick ställa upp, medan ledande matrosen räknade över alla. Det var gamla traditioner sedan kappseglingarnas tid. Det var nämligen så, att engelska båtar hade postkontrakt och seglade post över Atlanten till Amerika. Det blev ingen reguljär postförbindelse förrän på 1860- eller 70-tal. Den båt som gjorde de snabbaste resorna fick naturligtvis kontraktet och då var det hårda kappseglingar över Atlanten, då det hände att sjömän seglades över bord i hårt väder. Därav mönstringen.

Engelsmännen var mycket för traditioner. På alla båtar slog man i skeppsklockan en gång i halvtimmen och det kallades att "slå glas". Man slog upp till åtta glas och detta inträffade var fjärde timme. Klockan tolv slogs åtta glas t.ex., halv ett slogs ett glas, klockan ett två glas o.s.v. På de engelska skutorna hade man då som vana att klockan sju på kvällen, då man egentligen skulle slå sex glas, bara slog ett för att sedan börja på ny kula, så att halv åtta slogs två glas o.s.v. Det berodde på att amiral Nelson hade dött klockan sju på kvällen den 21 oktober 1805. Den traditionen satt i alltsedan dess.

Rangskillnaderna på svenska båtar var nog inte så markerad som på engelsmännen. Visserligen hade man hälsosam respekt för befäl i synnerhet kaptenen, men den framträdde nog inte så starkt. Men om befälet tidigare hade seglat med engelska båtar, brukade det vara större skillnad på kapten och besättning. Kaptenen tilltalades alltid "sir". Han tilltalade aldrig en man. Det fick gå genom styrmännen. Min egen morbror, som jag seglade under på Pepita, tilltalade inte mig mer än vid två tillfällen. Det ena var när vi en gång höll på att driva i land och det andra, när vi hade fått god vind och han trodde, att vi skulle kunna hinna hem till julen. I och med att jag hade mönstrat på, var jag bara en man för honom.

Vid utskällning hände det också, att kaptenen tilltalade en man

5.

ACC. N:R M. 16761:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

direkt.

Det var mest nävrätten, som härskade vid bestraffning. Det fordrades nästan av en styrman, att han skulle kunna kasta mannarna ur skansen, om de vägrade komma, när han blåste i sin pipa.

Nova Scotiamännen var värst i fråga om disciplin. Min morbror hade seglat på en sådan som styrman. Den kaptenen drog till och med revolver mot dem.

Det fanns många skumma element ombord. Vi hade många olika nationaliteter. Det händer ofta, att sjön blir avstjälpningsplats för folk, som kommit i delo med rättvisan. I varje hamn stod folk i långa rader och ville mönstra på. Kaptenerna hade bara att välja. De fick fin blick för vilka, som kunde bli dugliga sjömän. De frågade aldrig efter papper och sådana formaliteter. Det fanns kaptener, som sa: "Jag vill ha en man, inga papper."

Julen ombord firades inte med julgran som nu. Men vi brukade få litet extra gott att äta. Jag minns, att vi fick nötter och russin och litet godsaker. Det var allt.

Albatrosserna fick man inte skjuta. I alla fall inte ombord på engelska båtar. I de fåglarna går döda sjömäns andar igen. Om man dödar en sådan, blir det storm.

Jag seglade en gång med en engelsk fullriggare från Santos till Australien. Det var en hård resa och vi hade ont om mat. Då fång-

ade vi albatrosser. De kommer fram i lugnt väder. Vi skar ut fyrkantiga bitar ur en bleckburk och gjorde ett hål inuti. Denna bleckbit höll vi i ett snöre efter båten. Albatrosserna fastnar med näbben i hålet och så kan man dra in dem. Sedan dödade vi dem och kokte soppa på deras ben. Men den smakade bara tran. Soppan blev äten, för vi talade inte om vad den var kokt på. Sedan blev det faktiskt storm. Det var förstås bara en händelse. Den flygande holländaren talade man inte ofta om. Alla visste, att den bara var en historia.

Annars kan man uppleva allt på sjön. Varsel hörde man ofta talas om. En kapten seglade i Östersjön. Det var mycket disigt väder och han hade ingen sikt. Då hade man ju bara kompassen och loggen att lita till. Han berättade, att han kände en sådan oro, som han inte kunde bli av med. Han gjorde alla beräkningar noggrant, men oron var kvar. Då ändrade han kursen ett streck d.v.s. 11 grader och då blev han alldeles lugn. Efter ett tag fick han in fyren på Öland. Då visade det sig, att han var trettio sjömil längre fram, än han beräknat. Om han inte ändrat kursen, hade de ränt rakt in i land. När de sedan drog in loggen, hade det fastnat en tångruska på den, så den visade fel.

Vi brukade se på månen efter vädret. Soluppgången brukades också som vädertecken. Engelsmännen brukade säga: "Sun red in the mor-

7.

ACC. N:R M. 16761:7

ning, sailor's warning. Sun red at night, sailor's delight."

Om solen gick upp som ett rött klot, blev det oväder.

Det var vanligt, att man, innan man började läsa till styrman, brukade mönstra på engelska båtar för att lära sig språket ordentligt.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND